

Володимир ЛОЗИЦЬКИЙ

**НАУКОВО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ
ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ УКРАЇНИ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Утвердження України як самостійної держави відкрило нові перспективи для розвитку державної архівної системи, створило сприятливі умови для здійснення архівами активної науково-видавничої діяльності, вільної від ідеологічних догм і політичного контролю. Ці обставини мали особливо велике значення для ЦДАГО України, який раніше був Архівом ЦК Компартії УРСР.

Набувши нового статусу, ЦДАГО України став на шлях поповнення своєї документальної бази, основу якої склали фонди ЦК Компартії України та ЦК ЛКСМУ і їх організацій, документами щойно створених у державі політичних партій і громадських об'єднань. Починаючи від 1992 р., архів прийняв на зберігання документи громадського об'єднання “Народний Рух України” (1989–1997), Української республіканської партії (1989–1996), Демократичної партії України (1990–1994), Християнсько-демократичної, Республіканської та інших партій. Зараз завершується науково-технічне опрацювання документів Соціалістичної партії України. Нині в ЦДАГО України, крім фондів Компартії України та Компартії Західної України, зберігаються документи 17-ти інших політичних партій різної ідеологічної спрямованості за 1917–1924 рр., у тому числі й опозиційних колишньому тоталітарному режимові.

До складу фондів бази архіву також входить колекція документів української еміграції (1919–1945) (так званий “Празький архів”), яка користується великим попитом у сучасних дослідників, зокрема й зарубіжних. Тут зберігається невелика кількість документів ОУН і УПА за 1929–1930 рр. та 1942–1944 рр. (ф. 269, оп. 1; ф. 57, оп. 4 та ін.).

Важливе місце в документальній базі ЦДАГО України займають також фонди радянського партизанського руху в Україні (1941–1944), який став яскравою сторінкою героїчної боротьби українського та інших народів СРСР з німецьким нацизмом у роки Другої світової війни.

Своєрідність основних фондів та колекцій архіву, а також наявний у суспільстві інтерес до невідомих і малодосліджених питань історії України в ХХ ст. зумовили вибір тематики та спрямованість його науково-видавничої діяльності.

Виходячи із кадрових можливостей, а також враховуючи наукові інтереси співробітників, науково-видавнича робота в ЦДАГО України

проводиться за такими основними напрямками: видання збірників документів, підготовка науково-довідкових документальних видань, наукових досліджень та історичних нарисів. При виборі об'єктів науково-видавничої роботи, їх тематичної спрямованості та актуальності, архів, сповідуючи ідеологію державності і соборності України, прагне бути об'єктивним при відборі документів для публікацій та дотримуватися максимуму толерантності в оцінці подій і поглядів політичних діячів.

Важливе значення для науково-видавничої роботи має пошук партнерів для спільних проектів, а також вишукування фінансових засобів. У цьому напрямі нам доводиться докладати чималі зусилля, щоб успішно реалізовувати плани. Тут багато що залежить від особистих контактів у політичних колах, у громадському та науковому середовищі. Характерною особливістю останніх кількох років стали пропозиції від деяких політичних партій України про фінансування документальних публікацій певної тематики.

Наймасштабнішим видавничим проектом стали 5 томів “Літопису УПА. Нова серія” під спільною назвою “Боротьба проти УПА та націоналістичного підпілля на Україні” (1943–1959), підготовлених упродовж 2001–2003 рр., спільно з редакцією “Літопису Української повстанської армії” (Торонто, Канада) і частково з Інститутом археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. До видання увійшли директивні та інформаційно-довідкові документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, органів НКВС-МВС, НКДБ-МДБ-КДБ, Українського штабу партизанського руху.

2007 року ЦДАГО України підготував черговий том “Літопису УПА”, присвячений основним віхам життя і діяльності керівника українського національно-визвольного руху в 1943–1950 рр. генерала Романа Шухевича (“Тараса Чупринки”) – до 100-ліття від дня його народження. Всього до цього видання було включено близько 900 документів, переважна кількість яких публікувалася вперше. Всі шість томів (а це майже 300 друкованих аркушів) мають ґрунтовні історичні передмови, тематичні примітки, іменні та географічні покажчики.

Діяльності ОУН присвячене й інше видання архіву – “Невідомі документи Організації українських націоналістів. Рік 1930 (Листування Голови Проводу ОУН Є. Коновальця і секретаря ПРУН В. Мартинця) (К., 2003). Спільно з Фондацією імені О. Ольжича та Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України підготовлено й збірник “Документи і матеріали з історії Організації українських націоналістів. 1927–1930. Том 1” (К., 2005). Участь ЦДАГО України в публікації документів із зазначеної тематики обумовлена великим інтересом у нашому суспільстві до питань діяльності ОУН і УПА, існуванням різних оцінок і позицій політичних сил з цієї проблеми.

Має інтерес і видання архіву, підготовлене спільно з Академією СБУ України, – “Визвольні змагання очима контррозвідки (Документальна спадщина Миколи Чеботаріва)” (К., 2003). У ньому, крім спогадів відомого діяча УНР, міститься і його листування з сотником Армії УНР В. Шевченком та іншими особами.

Важливим напрямком у науково-публікаторській роботі ЦДАГО України є видання збірників документів з історії партій лівої орієнтації: “Третій з’їзд Комуністичної партії (більшовиків) України. 1–6 березня 1919 р.: протоколи” (К., 2002); “Четверта Конференція Комуністичної партії (більшовиків) України. 17–23 березня 1920 р. Стенограма” (К., 2003). У зв’язку з тим, що низка фактів партійної історії в так званій марксистсько-ленінській історіографії замовчувалася або упереджено інтерпретувалася, публікація стенограми партійної конференції мала великий резонанс в Україні. Та й для архівістів вона мала особливе значення, оскільки ними була проведена детальна дослідницька та пошукова робота, в результаті якої вдалося з розрізнених частин реконструювати та відтворити цілісну стенограму конференції, на якій у присутності Й. Сталіна велася жорстока боротьба демократичної опозиції проти диктату Політбюро ЦК РКП(б), за самостійний статус Компартії України.

Побачили світ також інші видання, зокрема, “Партія демократичного соціалізму. П’ятнадцять років Соціалістичній партії України. Хроніка подій. Документи” (К., 2006) та “Винниченко й українська соціал-демократія” (К., 2008).

У видавничому доробку архіву є документальні видання, присвячені радянському партизанському руху в Україні у 1941–1944 рр.: науково-довідкове видання “Україна партизанська 1941–1945. Партизанські формування і органи керівництва ними” (К., 2001) та збірники документів “Від Полісся до Карпат. Карпатський рейд Сумського партизанського з’єднання під командуванням С. А. Ковпака (червень-вересень 1943 р.): очима учасників, мовою документів” (К., 2005) і “... Создавать невыносимые условия для врага и всех его пособников...” Красные партизаны Украины. 1941–1944” (К., 2006).

Важливі публікації документів здійснено у співпраці з Центром українознавства при Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка: збірники документів і матеріалів “Симон Петлюра. Невідомі листи із Парижа як політичний заповіт борцям за незалежну Україну” (К., 2001), “Софія Русова. Мемуари. Щоденник” (К., 2004), “Всеволод Петрів. Військово-історичні праці. Спомини” (К., 2002) і “Всеволод Петрів. Військово-історичні праці. Листи” (К., 2004) та ін.

Співробітники ЦДАГО України взяли участь у підготовці науково-документального видання “Київ у дні нацистської навали. За документами радянських спецслужб” (Київ–Львів, 2003).

До збірника документів “Голодомор 1932–1933 років в Україні: злочин влади – трагедія народу” (2008) увійшли унікальні, неопубліковані досі матеріали з фонду ЦК Компартії України: доповідні записки, зведення, інформаційні листи, спеціальні повідомлення, довідки відділів та відповідальних інструкторів ЦК КП(б)У, уповноважених із хлібозаготівель, секретарів обкомів, райкомів, міськкомів партії, працівників органів ДПУ та юстиції, які є важливим джерелом для вивчення трагічних сторінок в історії українського народу ХХ ст.

Унікальність збірника документів “Українська політична еміграція. 1919–1945” (К., 2008) полягає в тому, що до збірника включено документи, які розкривають державні, суспільно-політичні та військові аспекти діяльності української еміграції, здебільшого колишніх учасників визвольних змагань 1917–1920 рр. в Україні. В ньому мовою документів відтворено відносини між окремими угрупованнями та особами української еміграції, характеризує деяких її чільних діячів, показано їхнє прагнення використати тогочасні міжнародні обставини для відродження української самостійної держави тощо.

Великим досягненням архіву стало видання 2001 року за сприяння Державного комітету архівів України і Українського наукового інституту Гарвардського університету США, путівника “Центральний державний архів громадських об’єднань України”. У цьому виданні детально проанотовано всі фонди і колекції, а в примітках подано перелік основних партійних фондів державних архівів областей України.

Як уже зазначалося, одним із напрямів науково-видавничої праці архіву є підготовка наукових досліджень та історичних нарисів, що ґрунтуються, переважно, на документальній базі ЦДАГО України.

Упродовж 1998–1999 рр. з ініціативи Урядової комісії з вивчення ОУН-УПА, очолюваної тодішнім віце-прем’єр-міністром В. Смолієм, Інститут історії України НАН України видав у шести випусках історичні нариси головного охоронця фондів ЦДАГО України А. Кентія, присвячені створенню і діяльності УВО, ОУН і УПА в 1920–1956 рр. У 2005–2008 рр. Держкомітетом архівів України було здійснено друге видання (виправлене й доповнене) у двох томах під назвою “Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956 рр.”

У 2005 р. ЦДАГО України видав монографію “Війна без пощади і милосердя: партизанський фронт в тилу вермахту в Україні (1941–1944 рр.)” (автори А. Кентій і В. Лозицький) та наукове дослідження “Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918–1991) з розлогими довідково-інформаційними додатками (автор В. Лозицький).

Усього в 2000–2008 рр. ЦДАГО України, як окремо, так і разом з іншими архівними, науковими і громадськими організаціями, видав понад 20 наукових праць (див. *бібліографію видань ЦДАГО України у додатку*). Всі вони отримали позитивну оцінку наукової громадськості,

мали помітний суспільно-політичний резонанс, у тому числі й за межами України.

Нині архів готує до публікації збірник документів з історії становлення, розвитку та діяльності Народного руху України; щоденники командирів провідних радянських партизанських загонів та з'єднань, що діяли на території України в роки Великої Вітчизняної війни тощо.

Уперше архів спільно з Держкомітетом архівів України і федеральними архівами Російської Федерації розпочав підготовку спільної документальної публікації про боротьбу з ОУН-УПА в 1939–1956 рр. У цій книзі передбачається висвітлити позиції вищого політичного керівництва СРСР щодо українського національно-визвольного руху, опублікувати принципово важливі рішення центру, спрямовані на протидію ОУН і УПА, щодо кадрової, соціально-економічної і культурної політики Москви, “советизації” західноукраїнських земель тощо. Вже складено попередні переліки документів для включення до збірника, ведеться їх вивчення. Видання планується в кількох томах.

У перспективному плані науково-видавничої роботи ЦДАГО України на 2009–2013 рр. передбачено підготовку кількох нових документальних видань: “Українська повстанська армія у світлі документів радянського партизанського руху України. 1942–1944 рр.”, “Свої проти своїх: червоні партизани у боротьбі з українською допоміжною поліцією. 1941–1944 рр.”, “Німецький окупаційний режим 1941–1944 рр. на території України в документах ЦДАГО України”, історично-публіцистичний нарис “Трагедія Миколи Хвильового” та ін.

Як уже зазначалося, головними умовами для успішного здійснення науково-видавничої роботи архівів є наявність кваліфікованих кадрів істориків-архівістів, а також фінансових ресурсів. Що стосується останнього, то ЦДАГО України, поряд із залученням зовнішніх ресурсів, часто доводилося витратити і власні кошти. Тому необхідно, щоб у кошторисах архівних установ, з урахуванням науково-публікаторських проєктів, які мають національно-державне значення, передбачалися кошти державного бюджету.

Нижче подаємо перелік видань ЦДАГО України у 2001–2008 рр.

Бібліографія видань ЦДАГО України у 2001–2008 рр.

Документальні видання

1. *Симон Петлюра*. Невідомі листи з Парижа як політичний заповіт борцям за самостійну Україну / Центр українознавства Національного університету ім. Т. Г. Шевченка, ЦДАГО України. – К.: Укр. вид. спілка, 2001. – 92 с.
2. Літопис УПА. Нова серія. – Т. 3: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК КП(б)У 1943–1959 рр. / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, ЦДАГО України. – К.: Вид-во “Літопис УПА”, Торонто, 2001. – 653 с.

3. Літопис УПА. Нова серія. – Т. 4: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ. 1943–1959 рр. Книга перша: 1943–1945 рр. / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Державний комітет архівів України, ЦДАГО України. – К.: Вид-во “Літопису УПА”, Торонто, 2002. – 599 с.

4. Літопис УПА. Нова серія. – Т. 5: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС, МВС, МДБ-КДБ. 1943–1959. Книга друга: 1946–1947 рр. / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, ЦДАГО України. – К.: Вид-во “Літопис УПА”, Торонто, 2002. – 576 с.

5. *Всеволод Петрів*. Військово-історичні праці. Спомини / Центр українознавства Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка, ЦДАВО України, ЦДАГО України, Українська вільна академія наук у США. – К.: Поліграфкнига, 2002. – 641 с.

6. Літопис УПА. Нова серія. – Т. 6: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ. 1948. Книга третя: 1948 р. / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Державний комітет архівів України, ЦДАГО України. – К.: Вид-во “Літопису УПА”, Торонто, 2003. – 513 с.

7. Літопис УПА. Нова серія. – Т. 7: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ. 1949–1959. Книга четверта: 1949–1959 р. / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Державний комітет архівів України, ЦДАГО України. – К.: Вид-во “Літопису УПА”, Торонто, 2003. – 705 с.

8. Київ у дні нацистської навали. За документами радянських спецслужб. До 60-річчя визволення України від гітлерівських загарбників. Наук.-документ. вид. / Держ. архів СБ України, Ін-т історії України НАН України, ЦДАГО України, Київ. міська держ. адміністрація. – К.-Л., 2003. – 527 с.

9. *Коновалець Є.* “Я б’ю в дзвін, щоб зрушити справу ОУН з мертвої точки...” Невідомі документи Організації українських націоналістів. Рік 1930. (Листування Голови Проводу ОУН Є. Коновальця і секретаря ПРУН В. Мартинця) / ЦДАГО України. – К.: “ТЕМПОРА”, 2003. – 271 с.

10. Визвольні змагання очима контррозвідника. (Документальна спадщина Микола Чеботаріва) / Академія СБ України, ЦДАГО України. – К.: “ТЕМПОРА”, 2003. – 288 с.

11. На скрижалях історії. З історії взаємозв’язків урядових структур і громадських кіл України з українсько-канадською громадою в другій половині 1940–1980-ті роки. Книга перша із серії “Україна – Канада: історія та сучасність” / Ін-т історії України НАН України, Фондація укр. спадщини Альберти (Канада), Іст.-архів. управл. М-ва закорд. справ України, Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України, ЦДАГО України, ЦДАВО України. – К., 2003. – 862 с.

12. Четверта конференція Комуністичної партії (більшовиків) України. 17–23 березня 1920 р. Стенограма / ЦДАГО України. – К.: Видавничий дім “Альтернатива”, 2003. – 528 с.

13. *Софія Русова*. Мемуари. Щоденник / Центр українознавства Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, ЦДАВО України, ЦДАГО України, Українська вільна академія наук у США. – К.: Поліграфкнига, 2004. – 544 с.

14. *Всеволод Петрів*. Військово-історичні праці. Листи / Центр українознавства Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, ЦДАВО України, ЦДАГО України, Укр. вільна академія наук у США. – К.: Укр. видав. спілка, 2004. – 628 с.

15. Документи і матеріали з історії Організації українських націоналістів. Том 1. 1927–1930 / Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Орг-ція укр. націоналістів, Фондація О. Ольжича, Б-ка ім. О. Ольжича, ЦДАГО України. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2005. – 480 с.

16. Від Полісся до Карпат. Карпатський рейд Сумського партизанського з'єднання під командуванням С. А. Ковпака (червень–вересень 1943 р.): очима учасників, мовою документів / ЦДАГО України. – К.: Парламент. вид-во, 2005. – 304 с.

17. Красные партизаны: малоизвестные страницы истории (1941–1944 гг.) / ЦДАГО України. – К.: Укр. вид. спілка, 2007. – 431 с.

18. Літопис УПА. Нова серія. – Т. 10: Життя і боротьба генерала “Тараса Чупринки” (1907–1950) / Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, ЦДАГО України, Галуз. держ. архів СБ України. – К.: Вид-во “Літопис УПА”, Торонто, 2007. – 832 с.

19. Літопис УПА. Нова серія. – Т. 11: Мережа ОУН(б) і запілля УПА на території ВО “Заграва”, “Турів”, “Богун” (серпень 1942 – грудень 1943 рр.). Документи / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Держ. комітет архівів України, ЦДАГО України. – К.: Вид-во “Літопису УПА”, Торонто, 2007. – 831 с.

20. Винниченко й українська соціал-демократія (1900–1919) / ЦДАГО України; Упоряд. та авт. передмови В. С. Лозицький. – К.: Парламент. вид-во, 2008. – 280 с.

21. Голодомор 1932–1933 років в Україні: злочин влади – трагедія народу: документи і матеріали / Держ. комітет архівів України, ЦДАГО України; кол. упоряд.: В. С. Лозицький (кер.) [та ін.]. – К.: Генеза, 2008. – 504 с.

22. Українська політична еміграція 1919–1945: Документи і матеріали / Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, ЦДАГО України. – К.: Парламент. вид-во, 2008. – 928 с.

Монографічні дослідження

1. *Лозицький В. С.* Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918–1991 рр.) / ЦДАГО України. – К.: “Генеза”, 2005. – 368 с.

2. *Кентій А. В., Лозицький В. С.* Війна без пощади і милосердя: Партизанський рух в тилу вермахту в Україні. 1941–1944 рр. / ЦДАГО України. – К.: “Генеза”, 2005. – 408 с.

3. *Кентій А. В.* Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956. Історико-архівні нариси / Держ. комітет архівів України, ЦДАГО України. – Т. 1: Від Української військової організації до Організації українських націоналістів. 1920–1942. – К., 2005. – 332 с.

4. *Кентій А. В.* Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956. Іст.-арх. нариси / Держ. комітет архівів України, ЦДАГО України. – Т. 2. Українська повстанська армія та збройне підпілля Організації українських націоналістів. 1942–1956. – К., 2008. – 415 с.

Науково-інформаційні видання

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Путівник / Державний комітет архівів України, ЦДАГО України. – К., 2001. – 495 с.

2. Україна партизанська. 1941–1945 рр. Партизанські формування та органи керівництва ними. Наук.-довідк. вид. / ЦДАГО України. – К.: Парламент. вид-во, 2001. – 319 с.

Володимир ЛОЗИЦЬКИЙ

Науково-видавнича діяльність Центрального державного архіву громадських об'єднань України: стан, проблеми, перспективи

Проаналізовано науково-видавничу діяльність ЦДАГО України протягом 2001–2008 рр. Виокремлено основні напрями в цій роботі та найважливіші видання, підготовлені до друку працівниками архіву. Перелічено документальні видання, які зараз готуються до публікації. Наведено бібліографію видань, здійснених ЦДАВО України протягом останніх 9 років.

Ключові слова: ЦДАВО України; науково-видавнича діяльність архіву; бібліографія документальних видань ЦДАВО України.

УДК 930.25:655.411(447)

Владимир ЛОЗИЦКИЙ

Научно-издательская деятельность Центрального государственного архива общественных объединений Украины: состояние, проблемы, перспективы

Проанализирована научно-издательская деятельность ЦДАГО Украины в течение 2001–2008 гг. Выделены основные направления в этой работе и наиболее важные издания, подготовленные к печати сотрудниками архива. Перечислены документальные издания, готовящиеся к опубликованию. Приведена библиография изданий, осуществленных ЦДАГО Украины в течение последних 9 лет.

Ключевые слова: ЦДАГО Украины; научно-издательская деятельность архива; библиография документальных изданий ЦДАГО Украины.

УДК 930.25:655.411(447)

Volodymyr LOZYTZKIY

The Central State Archives of Public Organizations of Ukraine scientific and publishing activity: state, problems, prospects

It is analysed the Central State Archives of Public Organizations of Ukraine scientific and publishing activity in 2001–2008. A special attention is paid to the basic directions in this issue and to the most important editions prepared the archive's staff. There are also preparing for the publication documentary editions listed. You can find here the bibliography of the Archive's editions for the last 9 years.

Keywords: The Central State Archives of Public Organizations of Ukraine; scientific and publishing activity of archive; the bibliography of the Central State Archives of Public Organizations of Ukraine documentary editions.

UDK 930.25:655.411(447)